

Фондация „Ресурсен център – Билитис“
Младост 2, бл. 243, вх. А, ап.17, 1799 София, България
тел. 00359888243666, ел.поща bilitis@bilitis.org, www.bilitis.org,

Изх.№ КС 1/22.04.2021

КОНСТИТУЦИОНЕН СЪД

Вх. № 184 К1
Дата 22.04.2021

**Молба за включване съгласно чл.20а, ал.2
от Правилника за организация
на дейността на Конституционния съд със**

СТАНОВИЩЕ

по Конституционно дело № 6/2021 г.

**Образувано по искане на Общото събрание на Гражданска колегия на Върховния
Касационен съд за тълкуване на понятието „пол“ в контекста на Конституцията на
Република България**

Уважаеми дами и господа конституционни съдии,

Обръщаме се към Вас от името на Фондация Ресурсен център Билитис, най-старата действаща организация в България (учредена през 2004 г.), защитаваща правата на лесбийки, гей мъже, бисексуални, трансполови (транс) и интерсекс хора (ЛГБТИ). Фондация Билитис осигурява безопасно пространство за срещи на групи за взаимопомощ на транс и интерсекс хора, осигурявайки им достъп до правни, здравни и психологически консултации. През годините на своята дейност сме оказали подкрепа на над 50 транс и интерсекс лица за подобряване на достъпа им до здравни грижи и/или водене на дела за признаване на пола, с който се самоидентифицират. Ето защо, фондацията познава отлично нуждите на транс хората (транссексуални/трансполови лица, които се самоопределят с пол, различен от този, определен при раждането) и интерсекс хората (лица, родени с междинни полови белези, чиито пол не може да бъде еднозначно определен при раждането). Интерсекс хората могат да се идентифицират, и съответно да са записани като мъже или жени, на базата преобладаващия външен вид на първичните им полови белези, дори и техният генетичен пол да не съответства на юридическия такъв. Пример за това са жени с 46ХУ кариотип, или мъже с 46ХХ кариотип. И това не изчерпва легитимните за човешкия вид кариотипи.

На база на своя дългогодишен опит в работата си с транс и интерсекс хора, бихме искали да бъдем включени със становище по Конституционно дело № 6/2021 г.

През годините, Фондация Билитис е помогнала на много **трансполови мъже и жени** да сменят своите лични документи и да потвърдят по съдебен път своята полова самоидентификация. Основната причина за това, винаги е била невъзможността за нормално функциониране в обществото с документи, които не отразяват действителната полова идентичност и външен вид на човека.

Несъответствието между документите и половата идентичност, създава редица препятствия пред личния и обществен живот на всеки **трансполов** човек. Процесът на идентифициране на лице, възприемано социално като представител на един пол, а документално – към друг, създава предпоставки за редица проблеми:

- отказ от предоставяне на различни пазарни и социални услуги;
- затруднен достъп до пазара на труда;
- създаване на потенциално опасни за здравето и живота на човека ситуации, в които биват отказвани или забавени здравни услуги..

Проучване на Билитис от 2012 г., съвместно с адвокатско сдружение “Грозев и Добрева”¹ достъпно в разширен вариант на английски², адресира проблемите, стоящи пред транс и интерсекс хората. На базата на тях, се предлагат и следните *Препоръки към законодателя*, които не са загубили своята актуалност и към днешна дата:

Законът за гражданска регистрация трябва да се промени. По-конкретно, в главата „Отбелязвания, допълнения и поправки на актовете за гражданско състояние“ трябва да се включи детайлно описание на правната процедура за смяна на пола. Трябва да се конкретизират критериите, на базата на които съдът може да одобри молба за смяна на пола, например:

- *Да се определи минимален период на предходна работа със сексолог, психолог;*
- *Интерсексуалността да бъде включена като едно от състоянията, които могат да бъдат причина за завеждане на дела за смяна на пола;*
- *Да се изключат операциите за смяна на пола и хормоналната терапия като релевантни фактори за вземане на положително решение от страна на съда;*
- *В нормативна уредба (подзаконов нормативен акт) да залегнат стандарти за професионалната компетентност на вещите лица, провеждащи експертиза, съгласно стандартите за грижа на Световната професионална асоциация за трансполово здраве (WPATH) и Американската психиатрична асоциация;*

¹ https://bilitis.org/wp-content/uploads/2021/04/Strategy_Gender_Reassign_BG_Summary.pdf

² https://bilitis.org/wp-content/uploads/2020/12/Strategy_Gender_Reassign_final.pdf

- *Да бъде разписана процедура по изпращане на копие от съдебното решение от деловодството на съда до общината, с указания длъжностното лице по гражданското състояние да издаде нов акт за раждане и да смени единния граждански номер на индивида.*

Изводите на Агенцията на ЕС за основните права, са сходни³ и призовават за осигуряване на ясна и прозрачна процедура за смяна на гражданския пол за транс хората.

Държавите в ЕС, в които правната смяна на пола се осъществява въз основа уредба, аналогична на българския Закон за гражданската регистрация, са Кипър, Литва, Латвия, Румъния, Италия и Полша. В Италия и Полша, съществуват конкретни стандарти, по които се осъществява смяната на гражданския пол⁴. В 20 от държавите в ЕС, смяната на гражданският пол е обект на отделен закон.

Съвременната наука разпознава няколко аспекта на пола, които доц. д-р. Стоян Ставру посочва в публикацията си, посветена на “Правото на полово самоопределение”:⁵

- **генетичен пол:** полът, който се определя от наличието на ХХ-хромозомна двойка (женски пол) или на ХУ-хромозомна двойка (мъжки пол). Този пол обаче може да има различни вариации, включително с допълнителен Х или У компонент. Това е „полът на всяка“ клетка, който се определя от нейното ДНК;
- **генитален пол:** полът, който се определя според първичните полови белези (гениталиите) на лицето, **и въз основа на който, се определя документния пол;**
- **психичен пол:** полът като себеусещане, което се определя изцяло от субективното психичното отношение на лицето. Обикновено половата самоидентичност се предопределя от хормоналната активност (т. нар. хормонален пол) и от социалната роля (т. нар. социален пол), в която е поставено лицето. Психичният пол може да се разминава с биологичния (гонадният) пол на лицето;
- **социален пол:** полът като социална роля, съдържаща комплекс от правила за поведение, които се очаква да бъдат спазвани от представителите на съответния пол.

³ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1228-Factsheet-homophobia-transgender_BG.pdf

⁴ Публикация на Офиса на ЕС <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7341d588-ddd8-11ea-adf7-01aa75ed71a1/language-en>

⁵ Публикация на доц. Стоян Ставру: <https://www.challengingthelaw.com/biopravo/polovo-samoopredelenie/>

Исторически преглед⁶ публикуван от Стефан Дечев в сайта Маргиналия, показва че феноменът **транссексуалност** е известен в обществото ни още от Освобождението. Във *вестник Македония, год. II, 16 дек. 1889 г., бр. 11., с. 3* е описан първия официално регистриран случай на юридическа смяна на името и пола, при която това се признава на база самоопределение. Българската гражданка Цола Милованова получава името Константин Милованов, с което на същия му се признава и мъжки пол. И това далеч не е изолиран случай. Поради стигмата над транссексуалността, тя е била обект единствено на обсъждане в тясно специализирани научни издания. През 1992 г. темата се появява и в българските медии, с историята на транссексуалната жена Адрияна Миронова.

Упоменавайки “биологичен пол”, Фондация Ресурсен център Билитис, като организация, представляваща **интерсекс хората**, държим да подчертаем, че разбиранията за съществуване на полова бинарност, не съответстват на научното знание. Причината за сравнително ниската известност на случаите, в които човек се ражда интерсекс, са патологизацията и стигматизацията на тези състояния - както и използване на думата “хермафродит” за определяне на интерсекс човек!

През 2012 г., Германската комисия по Биоетика разглежда положението на интерсекс хората⁷, които са родени с първични полови белези, генотип или хормонална система, несъответстваща на традиционната представа за мъжки или женски пол, касаеща разбиранията за съществуване на мъже с 46XY кариотип и жени с 46XX кариотип. Въпросът е повдигнат след решението по случая на Кристияна Фьолинг⁸, която бъдейки родена с неопределени полови белези, е подложена на хирургически интервенции с цел придобиване на външно подобие на мъжки полови белези, при което е била подложена на серия хирургически интервенции, включително кастрация, като за претърпените вреди и страдание, съда в Колон и присъжда обезщетение от 100 000 евро.

В делото пред ЕСПЧ *M. v. France* (жалба № 42821/18)⁹ по което внесе становище и Европейската Интерсекс организация OII-Eurore, изготвено с участието на Фондация Ресурсен център Билитис, се разглеждат практиките, на които са подложени интерсекс хората в следствие от разбирането на пола като единствено “женски” и “мъжки”.

⁶ <https://www.imarginalia.bg/aktsent/28521/>

⁷ <https://www.ethikrat.org/en/press-releases/press-releases/2012/german-ethics-council-intersex-people-should-be-recognized-supported-and-protected-from-discrimination/>

⁸ <https://www.dw.com/en/german-gender-assignment-case-has-intersexuals-hopeful/a-3000902>

⁹ Жалбата е комуникирана от Съда на френското правителство и произнасяне предстои. Фактите са резюмирани в сайта на ЕСПЧ на адрес: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-205290>.

В България са налични редица свидетелства, че на интерсекс хората, подлагани на оперативни интервенции в недалечното минало, не са предоставяни никакви медицински документи, или същите са били обект на умишлено унищожаване.¹⁰

През последните няколко години, в практиката на българските съдилища, има и няколко случая на смяна гражданския пол на интерсекс хора¹¹, както и информация в медиите, касаеща травматичните и осакатяващи медицински практики, на които са подложени¹², което се дължи на несъответствието на телата им със социалните очаквания и норми за съществуването на **само два биологични пола** - “мъжки” и “женски”

Поради обществената стигматизацията и патологизацията, на която исторически са подложени интерсекс и трансполовите (транс) хора, тяхното съществуване и нужди не са били тема в българското право до началото на 70-те години на ХХ век.

По данни, цитирани от Служба на Върховния комисар на ООН за правата на човека, интерсекс вариациите се наблюдават в 1,7% от човешката популация, или 1 на всеки 60 човека¹³. В близо 20% от случаите на междуполови състояния, половата идентичност на интерсекс хората се развива като несъответстваща на записаната при раждането им, и в които интерсекс хората прибегват до правна смяна на пола, която се извършва по същата процедура, по която и транссексуалните хора сменят своите документи.

В свой доклад от 2013 г. Специалният докладчик на ООН пооттносно изтезанията и друго нечовешко и унижително отнасяне определя „нормализацията“, целяща придаване на телата на интерсекс хората подобие на мъжко или на женско тяло, като “изтезание” от¹⁴.

Редица международни документи, публикации и изказвания на световни, европейски и международни форуми¹⁵, са посветени на правния вакуум, свързан със съществуването на интерсекс хората, и на начина, по който това рефлектира върху тях.

¹⁰ Интервю в healthnews.bg от 14.07.2019 на Пол Найденов: <https://cutt.ly/lviW2Wz>

¹¹ Решение № 774 от 02.10.2012 г. по гр.д. № 2277/2012 г., VII състав на Шуменския районен съд; 16250/2015 Софийски градски съд; Решение № 231 от 08.04.2019 г. по гр.д. № 562/2018 г. на VII състав на Районен съд – Търговище; Решение № 2569 от 31.03.2016 г. по гр.д. № 2627/2015 г. на Районен съд – Благоевград; Решение № 260303 от 23.10.2020 г. по гр.д. № 54/2020 г. на XII състав на Русенски районен съд.

¹² Вж. медиен репортаж “Какво е да си от третия пол? Историята на Пол Найденов”, публикуван в интернет страницата на телевизия “Би Ти Ви” на адрес: <https://btvnovinite.bg/lifestyle/kakvo-e-da-si-ot-tretija-pol.html>.

¹³ <https://www.unfe.org/wp-content/uploads/2017/05/UNFE-Intersex.pdf>.

¹⁴ Публикацията на Специалния докладчик е достъпна на адрес: <https://undocs.org/A/HRC/22/53>.

¹⁵ Подробен списък може да бъде намерен в публикацията <https://oiiurope.org/wp-content/uploads/2018/05/International-intersex-human-rights-movement-Links-to-human-rights-documents-addressing-intersex-and-important-events-February-2021-1.pdf>

Този правен вакуум води до редица порочни практики и нарушения на човешките и граждански права на интерсекс хората, като:

- Принудителна стерилизация¹⁶;
- Липса на адекватни медицински услуги, отразяващи реалните здравни нужди на интерсекс хората¹⁷;
- Упражняване от страна на закона, на дискриминация и насилие¹⁸;
- Подлагане на процедури, съотносими с изтезания, извършвани без съгласието, или против съгласието на интерсекс индивиди¹⁹.

В българската медицинска практика също наблюдаваме липса на регламенти, касаещи достъпа до медицински услуги на транс хората. Както ВКС подчертава, подобни регламенти водят до силно затруднен достъп на транс хората до медицински грижи, свързани с прехода им към противоположния пол.

В своето Решение № 13 по конст.д. № 3/2018 г. Конституционният съд на Република България прие, че Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулската конвенция) противоречи на българската конституция, поради употребата в него на понятието *gender* (род, нетелесен пол), вместо понятието *sex* (пол) в някои разпоредби на Конвенцията. Нещо повече – Конституционният съд прие, че употребата на това понятие е израз на “джендър идеология”, като дори определи какво постулира тази т.нар. идеология. По отношението на понятието „джендър“ Конституционният съд отбелязва, че разбирането на българската конституция на понятието пол е свързано „с ясното разбиране [...] за идентифициране на личността като мъж или жена“, докато понятието за джендър е „противно на това конституционно разбиране за пола като биологична категория“. Според съда така „всъщност се релативизират границите на двата пола – мъж и жена като биологично детерминирани“ и ако „обществото загуби способността да прави разлика между жена и мъж, борбата срещу насилието над жените остава само формален, но неизпълним ангажимент“. За този извод обаче Конституционният съд не прибегва до никакво позоваване на научното знание. Остава неизяснено къде е постулирана тази т.нар. “джендър идеология” и кои са нейните идеолози. Приетото по това дело е без опора в емпиричното и научно-теоретичното знание. Следва да отбележим, че съгласно правомощията си Конституционният съд има възможност да да

¹⁶ Публикация на Върховния комисар по човешките права на ООН, ООН Жени, СЗО, УНИЦЕФ, UNAIDS, Програмата за развитие на ООН, Фонда на ООН за населението:
http://www.who.int/reproductivehealth/publications/gender_rights/eliminating-forced-sterilization/en/

¹⁷ Публикация на Генералната асамблея на ООН касаеща правото на достъп на всеки до най-адекватни здравни услуги: <http://www.refworld.org/pdfid/4aa762e30.pdf>

¹⁸ Публикация на Генералната асамблея на ООН:
http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Discrimination/A.HRC.19.41_English.pdf

¹⁹ Публикация на Специалния докладчик по изтезания в Съвета по човешките права към ООН
https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A.HRC.22.53_English.pdf

възложи на институти или лица изготвянето на експертни заключения, когато не разполага със специализирани знания от дадена област на науката, като биологията и медицината. По посоченото дело Конституционният съд не възложи изготвянето на подобни становища и въпреки това се произнесе по именно такива въпроси.

Призоваваме уважаемият Конституционен съд да се съобрази с Позицията на съвременната наука, международноправните и медицински стандарти, както и с *обективните факти* за съществуването на транс и интерсекс хората, за да не ги превръща в жертви на дискриминация, както и да не ги поставя в ситуация, поставяща в риск живота и здравето им, когато взема решение по въпроса „Какво е обяснението на понятието „пол“, възприето от Конституцията, и има ли то самостоятелно психологическо и/или социално изражение, различно от биологичното“.

По въпроса „Как е решен на конституционно ниво въпросът за баланса между понятието „пол“, възприето от върховния закон, и правото на личен живот по чл. 32, ал. 1 КРБ в аспекта на възможността държавните органи на Република България да зачитат последиците от личната идентификация на български гражданин, който се е самоопределил към пол, различен от биологичния?“, напомним на уважаемия съд, че в случаите, когато се налага човек да се легитимира при достъпа до услуги, кандидатстване за работа, обръщение към институции, несъответствието между видимата полова идентичност на лицето и документираната такава, създава предпоставка за дискриминация и неравно третиране, както и за отказ или забавяне на здравни услуги.

С уважение,

Пол Найденов

Съпредседател

